

Сексуальне насильство в інтернеті: рекомендації для ЦСС (ФСР) і ССД щодо реагування та надання допомоги дітям та сім'ям

Автори-упорядники:

Лілія Маркунас, керівниця освітнього відділу ГО "Стоп Секстинг"

Василь Філоненко, тренер-методолог ГО "Стоп Секстинг"

Анастасія Дьякова, голова правління ГО "Стоп Секстинг"

Редактори-консультанти:

Поліна Кликова, керівниця стратегічного розвитку ГО "Стоп Секстинг", експертка з захисту прав дітей.

Олена Дерюгіна, завідувач відділення соціальної допомоги для сім'ї, дітей та молоді КУ «Центр надання соціальних послуг» Сосницької селищної ради.

Аліна Касілова, клінічна психологиня за напрямком батьківсько-дитячих стосунків, тренерка у сфері захисту прав людини.

Вовк Володимир, заступник директора департаменту з питань захисту прав дітей та забезпечення стандартів рівності.

Лоріашвілі Любов, начальник відділу організації навчальних заходів для сімейних форм виховання Київського міського центру соціальних служб.

Ольга Малько, вчитель української мови та літератури.

Освітній проєкт #stop_sexting створений у 2018 році з метою захисту українських дітей від сексуального насильства в інтернеті.

Познайомитись з проєктом #stop_sexting можна за посиланням <https://stop-sexting.in.ua/>

Приєднуйтеся до нас у соціальних мережах:

Facebook <https://www.facebook.com/stopsextingua/>

Instagram <https://www.instagram.com/stopsexting.ua>

Чат-бот <https://t.me/StopSextingBot>

YouTube <https://www.youtube.com/StopSextingUkraine>

TikTok <https://www.tiktok.com/@stopsexting.ua>

ЗМІСТ

Словник термінів

БАЗОВИЙ БЛОК

Загальна інформація про сексуальне насильство над дітьми в інтернеті	7
Онлайн-ризик пов'язаний із сексуальною експлуатацією та насильством	11
Чому діти є вразливою категорією, особливо під час воєнного стану	17
Прикмети та наслідки впливу цих ризиків на життя дитини	19
Кримінальна відповідальність за злочини	22

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА ПОСІБНИКА

Роль Служб у справах дітей та Центрів соціальних служб у реагуванні на випадки сексуального насильства над дітьми, у тому числі у цифровому середовищі	26
Міжвідомча взаємодія	29
Принципи спілкування з дитиною, яка постраждала від сексуального насильства у цифровому середовищі	30
Загальний та специфічний алгоритми для працівників ССД і ЦСС: що робити у випадку сексуального насильства над дитиною в інтернеті та як спілкуватися з сім'єю постраждалої дитини	34
Специфічні необхідні дії щодо випадків сексуального насильства над дитиною в інтернеті	36
Висновки	43
Список джерел та літератури	44
Додатки	45

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю — професійна діяльність, спрямована на запобігання, мінімізацію негативних наслідків та подолання складних життєвих обставин сімей, дітей та молоді, посилення їхньої здатності до реалізації власного життєвого потенціалу.

Оцінка потреб сім'ї/особи – аналіз належності сімей, дітей та молоді до вразливих груп населення, перебування у складних життєвих обставинах та визначення індивідуальних потреб сімей, дітей та молоді, переліку та обсягу необхідних соціальних послуг, інших видів соціальної підтримки, соціальної допомоги.

Оцінка рівня безпеки дитини – обставини, які можуть бути розцінені як загроза життю або здоров'ю дитини, виходячи з її індивідуальних особливостей і потреб, залежно від віку, статі, стану здоров'я, інвалідності, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної належності та етнічного походження за результатами проведення оцінки рівня її безпеки та складання відповідного акта.

Індивідуальний план соціального супроводу – документ, що визначає послідовність дій, форму, методи та способи захисту найкращих інтересів дитини, яка потрапила у складні життєві обставини.

Ведення випадку – спосіб організації надання соціальних послуг, при якому призначений спеціаліст оцінює потреби дитини та/або її сім'ї, планує, організовує, координує процес надання соціальних послуг. Надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає такі етапи:

- 1) аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідомлення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю особи;
- 2) оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах;
- 3) прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї;
- 4) розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 5) укладення договору про надання соціальних послуг;
- 6) виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 7) здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості.

Найкращі інтереси дитини – дії та рішення, які спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності, враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.

Складні життєві обставини (СЖО) – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно.

Кризове та екстрене втручання – термінове втручання в кризову ситуацію з метою негайного усунення або мінімізації наслідків такої ситуації, надання допомоги та підтримки, спрямованої на її подолання.

Міжвідомча взаємодія – партнерство і координація між структурними підрозділами з метою досягнення цілей та завдань щодо захисту дитини у цифровому середовищі від сексуального насильства.

Фахівець із соціальної роботи – це спеціаліст, який має необхідні інтелектуальні, моральні, особистісні якості для виконання особливого, інтегрованого, універсального виду діяльності у соціальній сфері; спеціаліст, який володіє технологією ведення випадку та організовує надання соціальних послуг сім'ям та/або особам, які потрапили у складні життєві обставини, представляє їхні інтереси, забезпечує доступ до необхідних послуг, оцінює їхню ефективність.

БАЗОВИЙ БЛОК

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ В ІНТЕРНЕТІ

Актуальність теми полягає в тому, що сучасні діти більшу частину вільного часу проводять в інтернеті, де знайомляться з відкритою інформацією, яка може бути для них шкідливою. У мережі вони спілкуються не лише з друзями з реального життя, а й заводять нові знайомства в онлайн-середовищі, які можуть бути небезпечними. На сьогодні відомо, що кожна третя дитина в Україні готова зустрітися з онлайн-знайомими, двоє із трьох дітей бачили контент, який їх дуже налякав або засмутив. Найчастіше ці діти готові звернутись до своїх найближчих друзів або батьків за допомогою.

В умовах пандемії COVID-19 інтернет став провідним каналом доступу до зовнішнього світу через депривацію інших способів комунікації. У березні 2020 року понад 1,5 мільярда дітей та молоді у світі постраждали від закриття шкіл та змогли продовжити навчання у режимі реального часу завдяки цифровим технологіям.

На початку 2022 року кількість користувачів інтернету у світі зросла до 4,95 мільярда, а рівень проникнення інтернету становить 62,5% населення світу (Кемп, 2022а). Дані показують, що за останній рік кількість користувачів інтернету зросла на 192 мільйони (+4,0%), але постійні обмеження на дослідження та звітність через COVID-19 означають, що фактичні тенденції зростання можуть бути значно вищими, ніж припускають ці цифри.

В Україні цей показник ще вищий: користувачами інтернету є 71,8 % (31,1 млн осіб) від загальної кількості населення, з них майже чверть (18,9 %) – це діти (Кемп, 2022b).

Соціальні мережі є важливою частиною соціального і творчого життя підлітків. Діти використовують соціальні мережі для розваги, знайомств і підтримки дружніх стосунків, діляться інтересами з іншими, пізнають світ, підтримують контакти з членами сім'ї. Це продовження їхньої особистої взаємодії в реальному житті.

В Україні у 2020 році дослідження Служби порятунку дітей [«Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в інтернеті в Україні»](#), продемонструвало, що діти віком до 18 років, переважно використовують такі додатки:

- YouTube — 91 %
- Viber — 79,5 %
- TikTok — 59,7 %
- Instagram — 59,6 %
- Telegram — 44,1 %.

“ДАР’Я (14 років)

Перший смартфон з’явився у 8 років. Більшість дітей у класі вже мала смартфони, тому батьки вирішили купити й мені. Думали, що буде корисно для підтримання зв’язку з ними. Тоді я його використовувала для спілкування з друзями й родиною, а зараз він у мене як «третья рука»: я веду блог у соцмережах, спілкуюся з друзями, усе моє життя в інтернеті.

Моєму молодшому брату вже 9. У нього мій попередній телефон. Він його використовує теж для спілкування з друзями. Батьки не дозволяють користуватися соцмережами, але він багато грає в ігри. Я вважаю, що найкращий вік для першого гаджета — це 3–4 клас. Але важливо, щоб батьки стежили за тим, що дитина там робить, і встановлювали контроль для фільтрації інформації”.

Зазначимо, що 95% українських дітей мають доступ до інтернету вдома, при цьому 86% дітей мають власний гаджет. Це дозволяє їм користуватися інтернетом майже всюди, де є зв’язок, і саме телефон є основним засобом комунікації для дітей в інтернеті.

Також дослідження показали, що 23,5% опитаних дітей потрапляли в ситуацію пов’язану із сексуальним насильством.

За останній рік 8% (близько 380 дітей) отримали прохання надіслати свої фото чи відео оголеного тіла.

Здебільшого випадки сексуального насильства та сексуальної експлуатації дітей — це запитування в інтернеті щодо їхніх інтимних частин тіла, розмова з дорослим незнайомцем в інтернеті та отримання фото чи відео чужого оголеного тіла (14% і 11% відповідно).

Близько 50% підлітків отримували або надсилали зображення інтимного характеру в мережі та стикались з пов'язаним із ними шантажем. Інколи це відбувається навіть без реального підґрунтя – злочинці діють навмання (надсилають повідомлення всім дітям, чиї профілі є відкритими), намагаючись шантажувати. Також шантажистами можуть стати реальні друзі після сварки, образи чи непорозуміння.

За даними [Центру досліджень кіберзалякування](#) 5% підлітків були об'єктами сексуальної агресії, і лише одна третина розповіла про це своїм батькам. «Як правило, на одного правопорушника припадає більше неповнолітніх жертв, ніж у всіх інших злочинах сексуальної експлуатації дітей» - йдеться у результатах дослідження.

Перейдемо до світової статистики

Основні результати річного звіту IWF за 2022 рік показують:

1. У 2022 році IWF дослідила загалом 375 230 повідомлень, які ймовірно містять зображення сексуального насильства над дітьми, що на 4% більше, ніж у 2021 році.
2. З них було підтверджено, що 255 588 повідомлень містять зображення або відео дітей, які потерпають від сексуального насильства.
3. Для порівняння з 2021 роком, коли IWF дослідила 361 062 звіти, 252 194 з яких підтверджено такими, що містять зображення сексуального насильства над дітьми.
4. У 2022 році 199 363 URL-адреси, які IWF підтвердила як матеріали сексуального насильства над дітьми, містили зображення та відео, зроблені та/або поширені через підключений до Інтернету пристрій із камерою, на відміну від фізичної присутності кривдника в кімнаті з постраждалою особою, або особами. Часто хтось, хто спілкується з дитиною в Інтернеті, доглядає за нею, примушує та заохочує її. Кількість цього матеріалу зросла на 9% порівняно з 2021 роком.

Інтернет – це фантастичний ресурс, який дозволяє нашим дітям спілкуватися, навчатися та переживати багато різних емоцій, але є багато ризиків, які існують на всіх платформах і пристроях.

Наведена статистика та цифри показують, що багато дітей, на жаль, надсилають свої відверті фото, а одержувачами можуть бути люди навіть не знайомі в офлайн.

Чому так трапляється? Чому саме діти є вразливою аудиторією до таких злочинів?

Перед тим, як ми підемо далі, пропонуємо вам подивитись відео та звернути увагу, як злочинці завойовують довіру дітей: [Онлайн сексуальне насильство над дітьми](#)

Дітям важко уявити, як дії онлайн можуть стати причиною проблем в офлайн. Тому вони готові на більш ризиковані дії: ділитися приватною інформацією, робити свої оголені фото, спілкуватися з незнайомцем, навіть роздягатися перед ним. Такий феномен має назву «ілюзія спальні». Дитині здається, що можна робити онлайн абсолютно все, адже фізично вона в безпеці (часто вдома, у своїй спальні). Усе відбувається, наче в комп'ютерній грі — в іншій реальності. Насправді зв'язок між онлайн і офлайн сильніший, ніж хотілося б. Поява камер у гаджетах, якими користуються діти, наражають їх на серйозну небезпеку в мережі. Також «ілюзію спальні» можна застосувати й до батьків. Бо батьки можуть вважати, що дитина зараз удома у своїй спальні та їй нічого не загрожує, то ж і не цікавляться її онлайн-світом та життям.

Часом злочинці обирають саме канал особистих повідомлень у різних соціальних мережах для того, щоб побудувати перший контакт з жертвою. Окрім цього, злочинці можуть скористатися також комунікацією в онлайн-іграх, це один із найпростіших способів почати спілкування, бо діти захоплені грою, думають, що грають з однолітками та вважають себе у безпеці. Тому важливим правилом інтернет безпеки є те, щоб діти та підлітки спілкувались у мережі лише з тими, кого вони знають в житті.

Злочинці обирають такий шлях, бо це легкий і часто анонімний доступ до дітей. У мережі простежується ризикована поведінка дітей, по якій можна відокремити жертв, а також можливість віртуальної перевірки, чи легко побудувати контакт.

Прикладом є історія вчительки, яка трапилась з її учнем в Україні у 2023 році. Хлопець грав в онлайн-гру (у мережі). До нього у чат постукався інший гравець, де й почалося спілкування. Підсумком такого контакту став переказ коштів у розмірі 2000 грн. з батьківської карти на рахунок зловмисника. Саме тому не можна недооцінювати навіть таку звичайну штуку, як онлайн-ігри.

ОНЛАЙН-РИЗИКИ ПОВ'ЯЗАНІ З СЕКСУАЛЬНОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ТА НАСИЛЬСТВОМ:

Сексторшн

Це налагодження незнайомцями довірливих стосунків в інтернеті з дитиною з метою отримання приватних матеріалів, інтимних фото чи/або відео та подальшого шантажування ними, вимагання грошей чи додаткових матеріалів.

Існують випадки, коли дітям навіть платять за перші дуже невинні фото чи відео. Потім погрожують розповсюдити матеріали серед друзів і родичів, вимагають надіслати більш інтимні фото чи зробити певні дії сексуального характеру перед камерою. Тут у злочинця може бути мета отримати матеріали для продажу і/або отримати гроші від дитини.

Такі дії передбачають кримінальну відповідальність злочинців за статтями 156-1 (домагання дитини для сексуальних цілей) та 301-1 (виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії) Кримінального кодексу України.

Згідно із дослідженнями організації “Центру дослідження кібербулінгу” як мінімум 5% підлітків стали постраждалими особами сексторшну. До того ж ФБР фіксує значний сплеск ситуацій, які пов'язані із сексторшном.

Причини, які дозволяють зловмиснику маніпулювати дитиною:

- довіра до незнайомця, оскільки часто злочинці використовують фейкові профілі підлітків для налагодження контакту;
- брак уваги в реальному житті, недостатня кількість соціальних контактів, коли діти та підлітки намагаються в інтернеті знайти друзів чи романтичні стосунки;
- погрози заподіяти шкоду дитині чи членам її родини, якщо вона не надішле фото;
- залякування створити сексуалізований контент, якого не існує — поєднуючи обличчя дитини з тілом іншої людини через спеціальні додатки, якщо дитина не зробить те, що злочинці вимагають;
- залякування вчинити суїцид, якщо дитина чи підліток не надішле оголене фото;
- обмін грошей чи подарунків на такий контент від дитини чи підлітка.

Наслідки:

1. Наслідки сексторшену мають однаковий вплив на дівчат та хлопців будь-якого віку. Згідно з дослідженнями Transparency International 1 з 3 дітей, які мали досвід сексторшену, заподіювали собі шкоду, вчиняли спроби самогубства через отриману психологічну травму. Більшість, хто зіштовхнувся з цим явищем, повідомляють про відчуття самотності, високої тривоги та депресивності думок.
2. Психологічна травма, спричинена цим ризиком, впливає на всі сфери життя жертви. Сюди відносять зниження продуктивності, відмову від відвідування навчання, а також уникання місць, де потенційно можна зустрінеться зі злочинцем. Дитина знаходиться у постійній тривозі та переживає страх.
3. Постраждалі від сексторшену можуть відчувати стигму суспільства через неприйняття, приниження, ізоляцію та звинувачення у тому, що відбулося.

Онлайн-грумінг

Це побудова дорослим/групою дорослих осіб довірливих стосунків з дитиною (підлітком) з метою сексуального насильства онлайн чи у реальному житті. Часом це переростає у вимагання офлайн сексуальних зустрічей, де діти стають постраждалими особами від зґвалтувань або використовуються для виготовлення матеріалів сексуального насильства (дитячої порнографії). Одна з причин криється в тому, що спілкуючись онлайн із людиною, в офлайн до цієї людини діти перестають застосовувати правила поведінки з незнайомими людьми.

Мотив онлайн-грумінгу — задоволення сексуальних, емоційних бажань зловмисника та проявів сили. Діти можуть вважати, що після нетривалого спілкування в інтернеті вже добре знають людину, починають їй довіряти. Часом переконують себе, що в них романтичні стосунки, дружба або ця людина справді представляє модельну чи акторську агенцію, і треба зробити декілька більш відвертих фото, щоб пройти кастинг і стати суперзіркою.

Дослідження організації THORN показало, що серед опитаних дітей-жертв онлайн-грумінгу кожна четверта дитина була віком 12 років або менше. 62% дітей погоджувалися на вимоги злочинців. Для 68% з них погрози, вимоги та шантаж не припиняли збільшуватися навіть після надсилання матеріалів.

Пропонуємо вам ознайомитись із ситуацією, яка сталась в Україні.

«31-річний чоловік спілкувався в інтернеті з 9-річною дівчинкою. Вони познайомились у соцмережі. Кілька днів переписувались, а потім домовились про зустріч. При цьому чоловік наполягав, щоб дівчинка нічого не розповідала батькам. Згодом чоловік орендував у місті квартиру і приїхав за дівчинкою, яка живе в селі неподалік, на власному автомобілі. Він пообіцяв звозити її в McDonald's, однак відвіз на орендовану квартиру. Там вчиняв з нею дії сексуального характеру, які можна кваліфікувати як зґвалтування. Після цього чоловік пригостив дівчинку в місцевому кафе та відвіз додому».

Розглянемо причини, які дозволяють зловмиснику маніпулювати дитиною.

Діти, які:

- відчують труднощі з однолітками, у тому числі соціальні та комунікаційні проблеми;
- мають низьку самооцінку; мають обмежену обізнаність щодо ризиків в інтернеті (наприклад, можуть ставитись до всіх онлайн знайомих, як до справжніх друзів);
- не мають контролю за онлайн часом з боку дорослих;
- довіряють незнайомцям, оскільки часто злочинці використовують фейкові профілі підлітків для налагодження контакту;
- відчують брак уваги в реальному житті, недостатню кількість соціальних контактів, намагаються в інтернеті знайти друзів чи романтичні стосунки;
- Тиск зі сторони зловмисника:
- зловмисники погрожують заподіювати шкоду дитині чи членам її родини, якщо вона не надішле фото;
- зловмисники залякують створенням нереального сексуалізованого контенту, поєднуючи обличчя дитини з тілом іншої людини через спеціальні додатки, якщо дитина не зробить те, що від неї вимагають;
- зловмисники залякують вчинити суїцид, якщо дитина чи підліток не надішле оголене фото;
- пропонують дитині чи підлітку гроші чи подарунки в обмін на контент, який зображає сексуальну експлуатацію або насильство над дитиною.

Наслідки для дитини:

1. Самотність, відчай та безвихідь, тому діти погоджуються на всі умови кривдників.
2. Відчуття провини за те, що трапилось, чи думка, що дитина на це заслуговує.
3. Порушення зловмисником довіри дитини, ця зрада впливає на подальшу побудову відносин дитиною з оточенням.
4. Суїцид — як крайній прояв.
5. Психологічна травма, спричинена цим ризиком, впливає на всі сфери життя жертви. Сюди відносять зниження продуктивності, відмову від відвідування навчання, а також уникання місць, де потенційно можна зустрітись зі злочинцем. Дитина знаходиться в постійній тривозі та переживає страх.

Чому діти створюють свої сексуалізовані матеріали та поширюють їх:

- шантаж;
- примус;
- залякування злочинцями;
- довіра до співрозмовника та обмін таким матеріалом;
- отримання заохочення, грошей;
- для того, щоб виділитися серед однолітків;
- з помсти, наприклад, батькам.

У цьому посібнику ми будемо розглядати саме ці онлайн-ризик, які напряду пов'язані із сексуальним насильством та експлуатацією дітей.

Також важливо згадати ще про один вид ризику, який напряду не є сексуальним насильством. До цього ми розглянули онлайн-ризик, які відбуваються у категорії дитина-дорослий. Але є випадки, коли злочинцем може бути підліток. Розглянемо онлайн-ризик секстинг. Бо саме у цьому онлайн-ризик найчастіше буває категорія підліток-підліток.

Секстинг

Це обмін власними фото-, відео- та текстовими матеріалами інтимного характеру із застосуванням сучасних засобів зв'язку: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж (це стосується добровільного обміну повідомленнями між дітьми до 18 років, якщо є примус, шантаж - це сесторшн чи грумінг).

Діти можуть вважати, що секстинг безпечніший за сексуальні стосунки. Часто такі матеріали сприймаються як етап взаємин, і діти впевнені, що фото чи відео ніколи ніхто не побачить (або навіть не думають про таке). Але, на жаль, не всі романтичні стосунки в підлітковому віці тривають довго, і часто матеріал стає публічним.

Зазвичай один з партнерів вирішує помститися за образу чи розрив стосунків і викладає матеріали у спільні групи класу, друзів або створює неправдиві сторінки в соціальних мережах. Починається злива образливих коментарів спочатку онлайн (нерідко від абсолютно чужих людей), потім і в школі, а інколи навіть від широкого загалу.

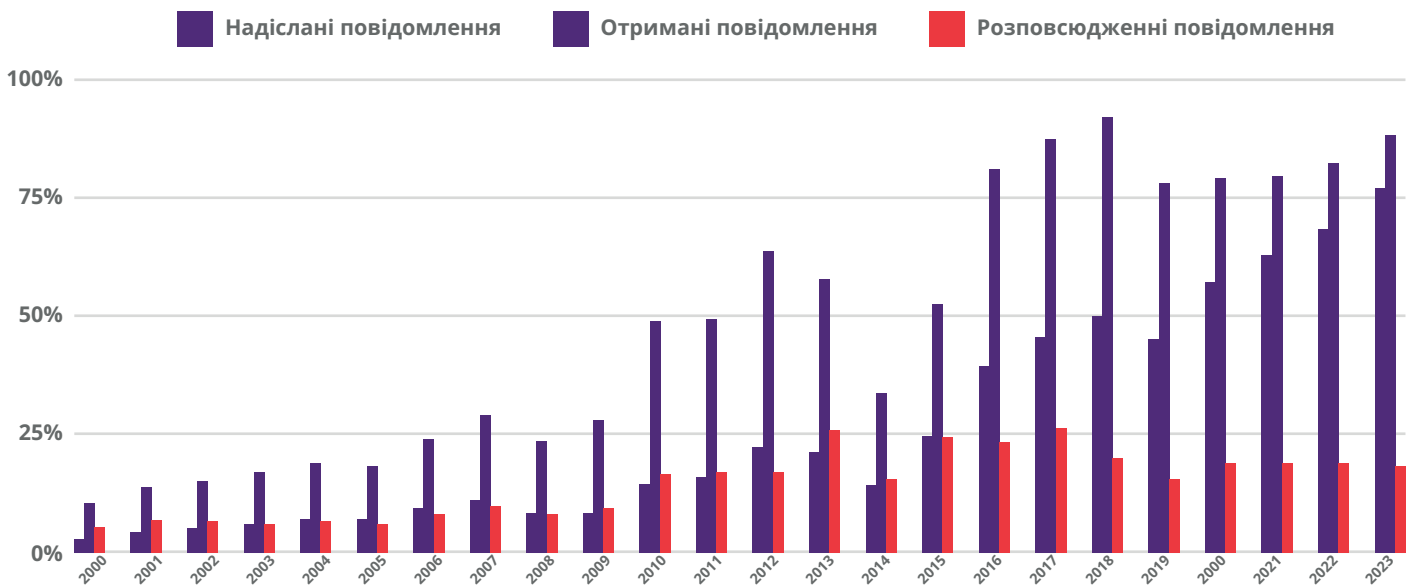
Через подібні ситуації можуть виникати прикрі проблеми (з навчанням, пошуком роботи або стажуванням) в майбутньому, бо про кожного з нас колись шукатимуть інформацію в інтернеті. Окрім того, відверті матеріали можуть потрапити на сайти з матеріалами сексуального насильства над дітьми (дитячою порнографією).

Секстинг на сьогодні набирає значних обертів. Дослідження щодо секстингу проведене серед 110 тисяч підлітків демонструє небезпечну тенденцію до збільшення випадків поширення своїх матеріалів інтимного характеру серед дітей та нормалізації цього процесу серед суспільства.

КЛЮЧОВІ СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ПРО SEXTING:

- секстинг – це напрям, який швидко розвивається і стає все більш популярним;
- **9 з 10 дорослих** надсилали або отримували сексуальне повідомлення, зображення чи відео;
- **1 з 5 підлітків** брав участь у секстингу – надсиланні, отриманні сексуально оголених або майже оголених фотографій за допомогою текстових повідомлень або електронною поштою;
- **1 з 7 підлітків** обмінювався секс-файлами (з зображеннями або відео) з партнером.
- **понад 50%** дорослих неохоче брали участь у секстингу;
- **18% людей** повідомляють, що вони поділилися секстинг-повідомленням з іншими без згоди, з яких 55% поділилися ним з більше, ніж однією особою;
- **24% підлітків 14-18 років** надсилали сексти із зображеннями;
- **39% батьків** хвилюються, що їхня дитина може брати участь у секстингу.

Поширеність секстингу серед дорослих

Розглянемо причини виникнення даного ризику:

- підлітки вбачають у цьому цікавий та безпечний спосіб пізнати свою сексуальність. Це для них це як весела гра або невинний флірт;
- це спосіб отримати увагу та схвальні коментарі, лайки - підняти свою самооцінку;
- це може бути способом виразити свою довіру та симпатію до того, кому ці фото (відео чи повідомлення) надсилаються;
- це може бути наслідком примусу або шантажу (наприклад, від хлопця/дівчини як посил про недовіру та завершення стосунків: "Якщо ти не надішлеш своє фото – значить у нас все не серйозно. Ти мені не довіряєш, і ми припиняємо наші стосунки").

Наслідки для дитини:

1. Шантаж, вимагання та маніпуляції одним підлітком над іншим. Як наслідок ще більше посилення залежності через страх опублікування матеріалів.
2. Якщо фото/відео/інші матеріали були поширені третім особам, то дитина частіше за все відчуває страх, сором, приниження, почуття провини, ганьби, злість та самозвинувачення, що надалі може призвести до емоційного дистресу, самовіддалення від інших, суїцидальних думок.
3. Дитина може зіткнутися з кібербулінгом у мережі та булінгом у закладі освіти, інших принизливих дій.
4. Загроза психічному здоров'ю дитини.
5. Загроза у вигляді проблем з навчанням, отриманням роботи або стажуванням.

Відео про секстинг: <https://www.youtube.com/watch?v=Qv506wMWrZA>

ЧОМУ ДІТИ Є ВРАЗЛИВОЮ КАТЕГОРІЄЮ, ОСОБЛИВО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.

Діти завжди були **вразливою категорією** щодо питань безпеки в інтернеті, введення воєнного стану в Україні загострило ситуацію.

Поговоримо про чинники, які впливають на виникнення явища сексуального насильства щодо дітей.

1 Доступність гаджетів

Будь-яка дитина може надіслати своє зображення, якщо в неї є пристрій з камерою та доступ до інтернету. Таким чином діти досліджують власну сексуальність. Для підлітків це, на перший погляд, виглядає безпечніше, ніж справжній секс.

2 Особливість підліткового віку та брак уваги з боку дорослих

Відтак діти шукають уваги у соціальних мережах. Через сучасні тенденції відбувається гіперсексуалізація поведінки – бажання виглядати відверто та спокусливо.

3 Брак знань щодо можливих наслідків віртуальних стосунків

Секстинг може бути частиною побудови довіри в онлайн-середовищі, особливо між підлітками: “Я надішлю тобі відверті фото, щоб показати, що довіряю тобі”. Але людина може зловживати такою довірою, про що підлітки не замислюються.

4 Маніпуляції з боку онлайн “друзів”

- погрожують заподіювати шкоду дитині чи членам її родини, якщо вона не надішле фото чи не вийде на зв'язок;
- залякують створити нереальний сексуалізований контент, поєднуючи обличчя дитини з тілом іншої людини через спеціальні додатки, якщо дитина не зробить те, що злочинці вимагають;
- залякують вчинити суїцид, якщо дитина чи підліток не надішле оголене фото чи не вийде на зв'язок;
- пропонують гроші чи подарунки в обмін на такий контент від дитини чи підлітка;
- пропонують “роботу” у модельному агентстві, де потім створюють такі фото/відео та поширюють їх;
- якщо було листування на тему сексу, то можуть погрожувати викласти його в соціальні мережі.

5 Діти з “групи ризику”, які можуть бути найбільш вразливі:

- відчувають труднощі у спілкуванні з однолітками, мають соціальні та комунікаційні проблеми;
- мають низьку самооцінку;
- мають обмежену обізнаність щодо ризиків в інтернеті (наприклад, можуть ставитись до всіх віртуальних знайомих, як до справжніх друзів);
- не мають контролю за часом в інтернеті з боку дорослих.

Під час воєнного стану ці ризики для дітей особливо посилюються. Батьки можуть мати проблеми особистого характеру, що пов'язані з війною.

Розглянемо декілька причин, які впливають на виникнення ризиків.

1. Проблеми із цифровою грамотністю, як дітей, так і батьків. Вони можуть не розуміти наслідків своїх дій в онлайн-середовищі та стати легкою мішенню для кіберзлочинців.
2. Під час війни існує проблема комунікації дітей та батьків, пов'язана з тривожністю, стресом, невідомістю перед майбутнім тощо.
3. Проблеми, пов'язані з питання фізичної безпеки дітей під час війни. У такі моменти у батьків не завжди є час на контроль та спілкування з дітьми про життя, у тому числі й в онлайні. Але всім дітям потрібна батьківська увага та підтримка. Якщо її немає, то вони йдуть за нею до інших людей, наприклад, в інтернет, де можуть стати легкою здобиччю для інтернет-злочинців.
4. Втрата батьків або рідних також робить дитину більш вразливою та дозволяє злочинцю легше маніпулювати дитиною.

Також не варто нехтувати і причинами, які не пов'язані з війною, але все одно залишаються вагомими факторами, які дозволяють маніпулювати дитиною в мережі: відсутність критичного мислення у дитини, бажання отримати схвальні відгуки від інтернет-спільноти, бажання заробити гроші, ілюзія спальні, пропозиції, які викликають інтерес, дитяча цікавість та допитливість, шантаж, залякування та погрози.

Отже, під час війни, діти є особливо вразливою категорією населення. Бо до тих викликів, які існують у мирний час, додаються нові. Злочинці не гребують ніякими способами та можливостями у досягненні своїх цілей. Деякі батьки, які також отримують нові проблеми та неприємності, не завжди готові самостійно впоратися з ними, особливо, що стосується мережі.

[Дослідження](#) показують, що майже 45% дітей ніколи не розкажуть про ситуації насильства, що трапилися з ними в інтернеті. Чому діти не готові ділитися такими ситуаціями? Розглянемо деякі складові:

- особливості розвитку дитини (дитина з особливими освітніми потребами; проблемами у сім'ї, як наслідок, відсутність довіри до дорослих);
- дитина не може протистояти насильству. Злочинці розуміють психологію дитини, швидко завойовують її довіру, потім починають маніпулювати, шантажувати, погрожувати фізичною розправою над дитиною, її сім'єю або собою; погрожують опублікувати матеріали, на яких зображена дитина, у відкритому доступі;
- злочинець маніпулює та змушує дітей брати провину на себе;
- нормалізація насильства злочинцями. Злочинці маніпулюють дитиною та намагаються переконати дитину в тому, що те, що вона робить, це нормально (наприклад, дитина не хоче ділитися приватною інформацією, світлинами, отже, вона не любить/ не довіряє/не поважає того, з ким спілкується, у нашій ситуації – злочинця);
- погрози, шантаж, маніпуляції зловмисника/зловмисників усіма можливими способами. Шантаж і погрози можуть бути першим повідомленням для дитини (наприклад, попередньо переглянувши профіль дитини й побачивши там фото сімейної вечери на кухні, злочинець може погрожувати: “Якщо ти не зробиш того, що я хочу, то я знайду тебе і зроблю тобі боляче, я знаю, якого кольору шпалери у тебе на кухні”. Надалі, як результат, з'являються маніпуляції: “Якщо ти мені не надішлеш фото/відео, то ти мене не любиш, не цінуєш” тощо).

Зазвичай злочинці намагаються маніпулювати одразу кількома дітьми, тож через випадок виявлення одного злочину можна виявити цілу низку інших злочинів над дітьми. Як приклад наводимо [новину](#).

ПРИКМЕТИ ТА НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ЦИХ РИЗИКІВ НА ЖИТТЯ ДИТИНИ.

Пропонуємо ознайомитись з рядом ознак, які вказують на те, що дитина має небезпечну взаємодію в онлайні.

Деякі психічні, психологічні та соціальні стани сигналізують про те, що дитина переживає певний травматичний досвід та потребує допомоги. Це стосується небезпечної взаємодії як в онлайні, так і в офлайні.

Фізичні:

- дитина виглядає не виспаною, пропадає сон або з'являються жахи;
- скарги на постійний психосоматичний головний біль чи біль у шлунку;
- швидка втрата ваги чи її набирання;
- помітні самоушкодження (порізи, глибокі подряпини, синці) на тілі.

Психічні зміни:

- розсіяна увага дитини;
- тимчасова "втрата" пам'яті, коли дитина забуває свої дії чи слова;
- втрата відчуття часу;
- регресія поведінки – коли дитина поводить себе так, наче вона молодша за свій вік.

Психологічні зміни:

- помітний страх чи нервовість дитини;
- також спостерігається нервовість чи злість під час використання гаджета;
- можуть бути агресивні прояви без наявної причини;
- знижується якість навчальної діяльності.

Соціальні зміни:

- дитина віддаляється від друзів та тих, з ким проводила час;
- дитина виглядає депресивною — не комунікує з оточенням, проявляє пасивність;
- може прогулювати школу, посилаючись на погане самопочуття;
- спостерігається замкнутість та однотипові відповіді на питання дорослих;
- батьки можуть скаржитись на те, що дитина зникає з дому;
- дитина різко видалила всі свої профілі у соціальних мережах;
- у комунікації з'являються нові сленгові слова, які раніше дитина не використовувала;
- педагогічний працівник може помітити, що дитину зустрічають зі школи незнайомі йому люди.

Для того, щоб впевнитись, чи дійсно дитина переживає важкий життєвий етап та потребує допомоги від дорослих, слід поговорити з нею.

Приклад алгоритму розмови з дитиною:

Пам'ятайте, що підтримка дорослих є важливою для дітей та підлітків у кризових ситуаціях, хоча їхня поведінка часом може сигналізувати про протилежне. Отже, як говорити з дитиною, яка переживає певний травматичний досвід, пов'язаний з інтернет-простором?

1. Виберіть місце

Виберіть місце, де дитина почуває себе у безпеці і де їй комфортно. Уникайте розмов в присутності того, хто може заподіяти шкоду дитині, психологічну у тому числі.

2. Заспокойте дитину

Заспокойте дитину тим, що ви поруч, і вона зараз знаходиться в безпеці.

3. Слідкуйте за своїм тоном під час розмови.

Якщо ви почнете розмову повчальним тоном, ви можете налякати дитину, і вона, швидше за все, дасть вам відповіді, які ви хочете почути, а не правду, яка з нею трапилась. Намагайтеся зробити розмову невимушеною, це дозволить дитині розслабитись.

4. Ставте відкриті питання.

Наприклад, "Поділись, будь ласка, що викликало такі переживання у тебе? Що впливає на твою поведінку останнім часом?". Це не має виглядати як допит дитини чи примус розповісти деталі того, що відбулося. Дозвольте дитині розповісти те, що вона вважає за потрібне.

Важливо не розпитувати про деталі того, що відбулось: коли дитина вперше зустрілась з онлайн-ризиком, як часто її примушували, наприклад, надсилати інтимні фото, чому дитина погодилась це робити.

5. Слухайте та чуйте

Дозвольте дитині розповідати у тому ритмі, як зараз їй хочеться. Не приймайте всі слова у свій бік - дитина може висловлюватись доволі агресивно. Спробуйте почути, про що саме вона говорить і що потребує зараз.

6. Уникайте суджень та звинувачень

7. Використовуйте "Я" повідомлення

Замість "Як таке могло трапитись?" - "Я співчуваю, що тобі довелося таке пережити"

8. Будьте терплячі

Пам'ятайте, що ця розмова може бути дуже страшною та неприємно для дитини. Багато злочинців погрожують тим, що станеться щось страшне, якщо хтось дізнається про їхнє спілкування. Вони навіть можуть погрожувати фізичним насильством щодо дитини чи її близьких.

9. Будьте поруч з дитиною

По можливості нагадуйте дитині, що ви поруч з нею і готові їй допомогти у будь-якій ситуації. Не забувайте і про фізичний контакт, але перед тим, як обійняти дитину, запитайте, чи можете зараз це зробити.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ

Вік відповідальності

Стаття 22. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність

1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років.
2. Особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за обмеженим переліком статей.

Сексуальне насильство

Стаття 152. Зґвалтування

1. Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування).
3. Зґвалтування, вчинене групою осіб, або зґвалтування неповнолітньої особи.
4. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди.⁽¹⁾

Стаття 153. Сексуальне насильство

1. Вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (сексуальне насильство).
3. Сексуальне насильство, вчинене групою осіб або сексуальне насильство щодо неповнолітньої особи.
4. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди.

Стаття 155. Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку

1. Вчинення повнолітньою особою дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла

⁽¹⁾Тут розглянемо лише ті, які стосуються сексуального насильства та експлуатації дітей в інтернеті. А саме: ст. 152, ст. 153, ст. 189.

шістнадцятирічного віку, з використанням геніталій, іншого органу чи частини тіла або будь-якого предмета.

2. Ті самі дії, вчинені близькими родичами або членами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілої особи або піклування про неї, або якщо вони поєднані з наданням грошової чи іншої винагороди потерпілій особі чи третій особі або з обіцянкою такої винагороди, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки.

Сексторшен

Стаття 120. Доведення до самогубства

1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства.

Стаття 154. Примушування до вступу в статевий зв'язок

1. Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою.

2. Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів, або з погрозою розголошення відомостей, що ганьблять її чи близьких родичів.

Стаття 156. Розбещення неповнолітніх

1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку.

2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.

Стаття 189. Вимагання

1. Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (вимагання).

Грумінг

Стаття 156. Розбещення неповнолітніх

1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку.
2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.

Стаття 156-1. Домагання дитини для сексуальних цілей

1. Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася.
2. Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася.

⁽²⁾Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

1. Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні.
2. Ті самі дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру.

⁽²⁾Під зустріччю в цій статті слід розуміти, у тому числі зустріч, проведення якої передбачає використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА ПОСІБНИКА

РОЛЬ СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ТА ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У РЕАГУВАННІ НА ВИПАДКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ, У ТОМУ ЧИСЛІ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Служба у справах дітей (ССД), що реалізує державну політику з питань соціального захисту дітей (контроль, нагляд, облік тощо), Центр соціальних служб (ЦСС) в громадах є надавачами соціальних послуг.⁽³⁾

Соціальна робота передбачає оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді, планування, організацію, координацію та надання їм соціальних послуг, державних соціальних допомог, пільг, компенсаційних виплат та іншої соціальної підтримки, а також здійснення моніторингу надання соціальних послуг.

ССД, ЦСС та ФСР під час виконання своїх професійних обов'язків є суб'єктами виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Також у випадку встановлення або отримання інформації про наявність складних життєвих обставин (у тому числі ймовірно) вони мають забезпечувати найкращі інтереси отримувачів соціальних послуг у процесі своєї роботи. Заклади надання соціальних послуг надають соціальні послуги відповідно до державних стандартів соціальних послуг, зокрема, соціальний супровід, консультування, соціальна профілактика, соціальна інтеграція та реінтеграція, соціальна адаптація, кризове та екстрене втручання, представництво інтересів, посередництво (медіація), інші соціальні послуги відповідно до визначених потреб.

Сексуальне насильство над дітьми, у тому числі в інтернеті - це фактор, який спричиняє складні життєві обставини. Коли дитина є постраждалою від сексуального насильства (у тому числі в онлайн), вона може страждати від різних форм насильства – бути під психологічним чи фізичним тиском окремо або одночасно, страждати від маніпуляцій, погроз, вимагання грошей чи шантажу зловмисника/групи зловмисників та не розуміти наслідків своїх дій для самої себе чи навколишніх. Щодо випадків складних життєвих обставин або з метою подолання їх наслідків проводиться соціальна робота, у рамках якої надаються соціальні послуги для дитини або/та її сім'ї.

Роль ССД полягає у розробленні та здійсненні заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей, ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих

⁽³⁾У громадах також можуть утворюватися центри надання соціальних послуг, а в деяких випадках працює фахівець із соціальної роботи (ФСР).

обставинах, проведення роботи з соціально-правового захисту дітей. Частиною завдань, що покладені на ССД, є ведення статистики, тобто робота з тими дітьми, які постраждали від випадків сексуального насильства, у тому числі в онлайні.

Роль ЦСС та ФСР полягає у соціальному супроводі сімей із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, профілактиці недопущення насильства, жорстокого поводження з дітьми та проведення навчальних заходів для надавачів соціальних послуг, спеціалістів виконавчих органів місцевого самоврядування, які здійснюють управління системою надання соціальних послуг сім'ям та дітям. Питання, що стосуються захисту дітей, які постраждали від сексуального насильства в інтернеті, також входить до компетенції ЦСС та ФСР.

Вагомим фактором є навчання суб'єктів надання соціальних послуг (особливо тих, хто працює з дітьми та їх сім'ями), тих навичок та компетенцій, які пов'язані з онлайн-світом. Для більшості дітей це спосіб відпочинку (онлайн-ігри, перегляд смішних відео та мемів, фільмів, серіалів), знайомство і спілкування з іншими людьми, місце для пошуку інформації, а віднедавна онлайн-світ для дітей почав використовуватися як майданчик для навчання та здобуття освіти. На жаль, в онлайні виникають ситуації, коли дитина стає жертвою зловмисника/групи зловмисників, що потенційно призводить до того, що дитина потрапляє у складні життєві обставини: ситуації, з яких не може знайти вихід самостійно. Насильство в онлайн-світі є ситуацією, що викликає складні життєві обставини, які мають потрапляти у реєстр ССД та до супроводу ЦСС і ФСР для подолання наслідків.

Перелік прав, обов'язків, компетенцій та повноважень для надавачів соціальних послуг зазначено у наступних нормативно-правових документах:

ЗАКОН УКРАЇНИ Про соціальні послуги (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73)⁽⁴⁾

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 1 червня 2020 р. № 585 Київ Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах⁽⁵⁾

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 1 червня 2020 р. № 479 Київ Деякі питання діяльності центрів соціальних служб⁽⁶⁾

ЗАКОН УКРАЇНИ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей {Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007} (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 6, ст. 35)⁽⁷⁾

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ 16.09.2021 № 518 Про затвердження примірних положень про службу у справах дітей⁽⁸⁾

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ 23.06.2020 № 429 Про затвердження Класифікатора соціальних послуг⁽⁹⁾

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 1 червня 2020 р. № 587 Київ Про організацію надання соціальних послуг⁽¹⁰⁾

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ 31.03.2016 № 318 Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах⁽¹¹⁾

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ 13.07.2018 № 1005 Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах⁽¹²⁾

Наказ Міністерства соціальної політики України 30.12.2020 № 868 ⁽¹³⁾

⁽⁴⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

⁽⁵⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>

⁽⁶⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text>

⁽⁷⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

⁽⁸⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1383-21#Text>

⁽⁹⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>

⁽¹⁰⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-п#Text>

⁽¹¹⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16,#Text>

⁽¹²⁾<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#Text>

⁽¹³⁾<https://www.msp.gov.ua/documents/5908.html>

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ

Питання міжвідомчої взаємодії є важливим компонентом всебічного захисту дітей від сексуального насильства дітей в інтернеті. Служби у справах дітей, центри соціальних служб, фахівці із соціальної роботи або інші надавачі соціальних послуг є суб'єктами виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (у тому числі через насильство та експлуатацію), а також важливо підкреслити роль ССД, який виступає координатором міжвідомчої взаємодії між усіма суб'єктами взаємодії. У випадках виявлення ситуації СЖО активно будуть залучатися суб'єкти виявлення. Міжвідомча взаємодія передбачає комплекс узгоджених дій: від виявлення ситуації, яка може бути кваліфікована як СЖО, до моменту припинення надання соціальних послуг через інформування суб'єктів взаємодії про дітей, які потрапили у складні життєві обставини.

ЦСС та ФСР мають взаємодіяти з іншими суб'єктами системи надання соціальних послуг, а також з органами, установами, закладами, фізичними особами — підприємцями, які надають допомогу в межах своєї компетенції на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці або територіальної громади вразливим групам населення та особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та/або здійснюють їх захист. Наприклад, взаємодія між ЦСС (ФСР у громаді) та Національною/кіберполіцією та ССД у місті Києві.

Для ССД така взаємодія полягає у наданні правової та інформаційної допомоги населенню, проведенні профілактичних заходів для зменшення рівня правопорушень серед неповнолітніх, захисті прав неповнолітніх, виявленні дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах, контролі за здійсненням профілактичних та виховних заходів у закладах освіти, а також розробленні і проведенні заходів, пропозицій, планів, що стосуються інформування та будуть спрямовані на соціальний захист дітей. Також це проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи спільно зі ЗМІ.⁽¹⁴⁾

У разі надходження звернення, повідомлення про дитину, яка перебуває у складних життєвих обставинах унаслідок жорстокого поводження з нею або наявності загрози її життю чи здоров'ю, служба у справах дітей разом з підрозділом органу Національної поліції, фахівцем із соціальної роботи або іншим надавачем соціальних послуг (у разі наявності можливості залучення), представником закладу охорони здоров'я, які діють у межах своїх повноважень, протягом однієї доби проводить оцінку рівня безпеки дитини. До проведення такої оцінки можуть бути додатково залучені інші суб'єкти у межах їх повноважень.

⁽¹⁴⁾Для полегшення підготовки до профілактичних заходів щодо онлайн-безпеки для дітей/вчителів можете скористатися нашими розробками.

Перелік суб'єктів міжвідомчої взаємодії для своєчасного виявлення дітей та сімей, які потребують екстреного втручання або інших соціальних послуг, та для забезпечення належного реагування визначено законодавством, зокрема, у постанові [Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей»](#).

Завдання міжвідомчої взаємодії:

- вчасне виявлення сімей з дітьми у складних життєвих обставинах;
- вчасне виявлення дітей з порушенням розвитку;
- вчасне виявлення кризових ситуацій загрози життю та здоров'ю дитини, домашнього насильства;
- обмін інформацією між відомствами та переадресація клієнтів;
- координація реагування на кризові ситуації, домашнє насильство, екстрені випадки загрози життю та здоров'ю дітей;
- організація надання послуг за інтегрованим підходом.

Переваги міжвідомчої взаємодії:

1. Дає можливість уникнути (або знизити) рівень травматизації дитини через мінімізацію допитів.
2. Надання ефективної та своєчасної допомоги, підтримки та уваги дитині та її сім'ї.
3. Співпраця із закладами освіти для допомоги адаптації дитини назад у шкільне середовище (наприклад, через залучення шкільного психолога, класного керівника) без стигматизації, засудження та повторної травматизації дитини.
4. Залученість фахівців, які є дотичними або експертами у сфері.

ПРИНЦИПИ СПІЛКУВАННЯ З ДИТИНОЮ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Злочини та ситуації, що пов'язані із сексуальним насильством над дитиною у цифровому середовищі є особливо складними. Згідно з дослідженням щодо сесторшену [налагодження незнайомцями довірливих стосунків в інтернеті з дитиною з метою отримання приватних матеріалів, інтимних фото чи/або відео, шантажування та вимагання грошей чи додаткових матеріалів] одна із чотирьох жертв - це діти віком до 13 років. Згідно з офіційним порталом пстес кількість випадків сексторшену подвоїлася з 2019 по 2021 роки. Більшість дітей, які постраждали, є віком від 15 до 17 років. У 93% випадків - це хлопчики, а головні платформи для встановлення зв'язку - це соціальні мережі. Більшість матеріалів (згідно із дослідженням), які надсилають діти, були зроблені ними таким чином, коли злочинець змушує дітей створювати такий контент у їхній спальні, і тоді здається, наче діти самі хотіли таке зробити, і це стає ще однією причиною тиску на дитину. Якщо діти постраждали від сексуального насильства в інтернеті, то вони будуть відчувати сором, страх, можуть шантажуватися злочинцями; зловмисники можуть погрожувати дітям розповсюдженням матеріалів або навіть

фізичною розправою над дитиною чи її рідними. Тому важливо обговорити питання, що стосуються особливостей комунікації з дитиною, яка стала жертвою сексуального насильства в інтернеті.

Принципи роботи з дитиною, яка постраждала від сексуального насильства в інтернеті для всіх тих, хто працює з дітьми та їх сім'ями:

Кожна дитина та її особисті права, особиста гідність, потреби, інтереси, а також здоров'я та життя повинні поважатися і захищатися.

Принцип спілкування з дитиною

Пам'ятайте: дитина у ситуації сексуального насильства в інтернеті відчуває сором, страх, може перебувати під тиском, шантажем та/або погрозами. Також дитина може хвилюватися через те, що світлини поширяться школою, і її будуть булити/кібербулити, стигматизувати [негативне виділення дитини за якоюсь ознакою, таврування дитини через щось. Наприклад, якщо дитина постраждала від сексуального насильства в інтернеті, то через це з нею не будуть спілкуватися однолітки, будуть її уникати та цькувати]. У постраждалої дитини можуть з'явитися думки про суїцид, а також сором через те, що цей контент можуть або вже бачили дорослі чи батьки.

ВАЖЛИВО контактувати з дитиною, опускаючись на рівень віку дитини та не спілкуватися «зверху – донизу». Говорити спокійно та повільно, ваші рухи мають бути повільними та плавними, не тиснути, давати дитині спокійно висловлюватися, утримуватися від оцінки та критики ситуації, та бути обережним з тактильними дотиками. Якщо виникає потреба доторкнутися до дитини, то запитати у неї дозволу.

- 1 Станьте для дитини «безпечним дорослим», тобто людиною, до якої можна звернутися з будь-яким питанням або поділитися новиною чи подією.
- 2 Спілкуючись з дитиною, проявляйте емпатію, тобто, розуміння почуттів, психічного стану у формі співпереживання та підтримки.
- 3 Спілкуйтеся з дитиною **ВИКЛЮЧНО** у місці, яке дитина сприймає як безпечне, а саме:
 - місце, яке не буде нагадувати дитині про досвід, який травмував. Запитайте дитину, чи відчувається вона у безпеці вдома. Дитина може почувати себе там захищено попри травматичний досвід;
 - місце (фізичної) безпеки для дитини, де немає сторонніх людей, не відволікає шум ззовні, бажано, щоб це була невелика затишна кімната, де можна сісти.

- 4 Зробіть так, щоб вас ніхто не відволікав під час розмови. Вимкніть сповіщення на телефоні, щоб не приходили повідомлення, звукові сигнали, дзвінки. Ноутбук/комп'ютер повинен бути вимкненим та зачиненим.
- 5 Обмежте присутність та втручання інших людей.
- 6 Використовуйте просту, чітку, зрозумілу дитині мову. Говоріть повільно, та спокійно. Утримуйтеся від критики та звинувачень, що це було свідоме бажання і дії дитини. **ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИКЛЮЧНО НА ЗЛОЧИНЦЕВІ!**
- 7 Важливо уникати розпитування та спроб дізнатися подробиці інциденту. Не просіть показати фото/відео/інші матеріали. Пам'ятайте, бажано, щоб дитина розповіла це слідчому під час кримінального провадження. Якщо ви будете тиснути на дитину, вона може пережити додатковий травматичний досвід і, коли потрібно буде спілкуватися зі слідчим, закриється і нічого не розповість або змінить історію (не розкаже важливі деталі, змінить локації, буде замовчувати або виправдовувати злочинця).
- 8 Обережно закінчуйте розмову. Важливо дати зрозуміти дитині, що вона не залишиться на самоті зі своєю проблемою. Скажіть, що у разі потреби вона може звернутися до вас і поговорити/отримати допомогу/підтримку. Поважайте межі дитини.

Принцип конфіденційності інформації

один із найважливіших

- 1 Ділитися інформацією про те, що трапилося з дитиною, потрібно тільки з тими, хто залучений до вирішення цієї ситуації (поліція, батьки, інші служби, можливо, класний керівник, керівник закладу освіти тощо). Не допускайте поширення/оприлюднення/витоку інформації про постраждалу дитину/сім'ю. Це призведе до поширення пліток, домислів, неправдивої інформації та негативно вплине на почуття і психологічний стан дитини! Є ризик, що дитину почнуть булити (у тому числі й у цифровому середовищі), тобто уникати, стигматизувати, цькувати.
- 2 Поширення інформації про дитину має відбуватися згідно із чинним законодавством та відповідними формами документів та звітності. Надавати інформацію можна тільки суб'єктам міжсекторальної взаємодії, що беруть участь у роботі з ведення випадку сексуального насильства над дитиною у цифровому просторі.
- 3 Надання інформації про дитину особі, яка вчинила насильство щодо дитини, а також законним представникам, які ухиляються від захисту дитини від насильства, суперечить інтересам дитини.

Принцип забезпечення кращих умов та інтересів дитини

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, які спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.

- Думкам та поглядам дитини відводиться відповідна і необхідна увага з боку соціального працівника;
- забезпечення права на свободу, гідність і справедливе поводження та спілкування з дитиною;
- забезпечення комплексного підходу: до випадку насильства щодо дитини залучені всі уповноважені органи і служби;
- оцінка випадку насильства має бути зроблена точно та професійно в кожному конкретному випадку на індивідуальній основі;
- забезпечення захисту психологічного та фізичного добробуту дитини, а також її правових, соціальних та економічних інтересів.

Принцип недопущення дискримінації дитини

Дискримінація – це розрізнення дитини за якимись ознаками, які зменшують, обмежують, виключають можливості існування рівних прав і можливостей у соціальній групі

- Права дітей повинні забезпечуватись без жодної дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри або етнічного походження, віку, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, соціально-економічного стану, статусу одного з батьків або обох батьків, опікунів чи осіб, що їх замінюють, належності до національних меншин, майнового стану, народження, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності або іншого статусу;
- Матеріали, які дитина надіслала злочинцю, були зроблені нею не з її бажання, а в результаті маніпуляцій, шантажу, погроз, звинувачень злочинця.

Принцип урахування думки дитини під час розв'язання будь-яких питань

- Належна увага до думки дитини, відповідно до її віку та потреб;
- бути почутою є ПРАВОМ дитини, а не ОBOB'ЯЗКОМ;
- фізичний вік не є підставою для того, щоб думку дитини не враховували під час ухвалення остаточного рішення;
- запитайте дитину про те, що ви можете сказати її батькам або законним представникам після консультації/спілкування. Діти намагаються захищати тих кого вони люблять від подробиці, що їх засмутять, або можуть не мати ресурсу проживати це з батьками чи опікунами.

ЗАГАЛЬНИЙ ТА СПЕЦИФІЧНИЙ АЛГОРИТМИ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ССД І ЦСС: ЩО РОБИТИ У ВИПАДКУ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДИТИНОЮ В ІНТЕРНЕТІ ТА ЯК СПІЛКУВАТИСЯ З СІМ'ЄЮ ПОСТРАЖДАЛОЇ ДИТИНИ

Специфічний алгоритм дій ССД, ЦСС та ФСР

З боку служби у справах дітей:

1. Прийняти повідомлення або самозвернення.
2. Зробити кроки, які прописані у [додаткових кроках](#).
3. Зареєструвати повідомлення або самозвернення у журналі (Додаток 1).
4. Зібрати необхідну інформацію та зафіксувати це у журналі.
5. **Впродовж однієї доби** повідомити про факт сексуального насильства щодо дитини **до органів Національної поліції, кіберполіції**, оскільки будь-які дії сексуального характеру щодо дитини – це злочин, який вимагає реакції з боку правоохоронних органів.
6. Проведення оцінки потреб (разом з підрозділом органу Національної поліції, фахівцем із соціальної роботи або іншим надавачем соціальних послуг).
7. Якщо існують підозри, що до випадку насильства над дитиною причетний хтось із сім'ї, то забезпечити тимчасову допомогу та обмеження доступу підозрюваної особи/осіб до комунікації з дитиною, щоб уникнути негативних наслідків (погроз, умовляння не розповідати, підкупу, шантажу).

8. Постановка дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, на облік.
9. Вжити заходів щодо безпеки дитини [у випадку вчинення насильства щодо дитини з боку близьких осіб], у тому числі шляхом винесення питання про звернення до суду із заявою про видачу обмежувального припису ⁽¹⁵⁾.
10. Робота у міждисциплінарній команді.

З боку Центру соціальних служб та/або фахівця із соціальної роботи:

1. Виявлення інформації про дитину, яка є постраждалою від випадку.
2. Здійснення кроків, які прописані у загальному алгоритмі.
3. Звернення до кіберполіції, національної поліції або інших правоохоронних органів з метою подачі заяви щодо випадку сексуального насильства над дитиною у цифровому середовищі.
4. Повідомлення інформації Національній поліції та ССД про особу/сім'ю, яка постраждала від сексуального насильства в інтернеті; інформує про це уповноважений орган або надавач соціальних послуг за її задекларованим/зареєстрованим місцем проживання (перебування) шляхом надсилання не пізніше ніж наступного робочого дня повідомлення у письмовій або електронній формі, засобами телекомунікаційного, зокрема електронного та телефонного зв'язку.
5. Визначення соціальних послуг та методів соціальної роботи (основною технологією професійної соціальної роботи є ведення випадку).
6. Ведення випадку – технологія, яка спрямована на подолання СЖО, а саме: оцінка потреб, визначення та підбір методів, оцінка результатів тощо. ⁽¹⁶⁾
7. Складання індивідуального плану.
8. Робота у міждисциплінарній команді.
9. Забезпечення психологічної підтримки та надання соціальних послуг. ⁽¹⁷⁾

⁽¹⁵⁾Обмежувальний припис – встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

⁽¹⁶⁾У ситуації, коли дитина постраждала від сексуального насильства в інтернеті, його можна класифікувати як випадок складного типу, тому перед складанням індивідуального плану проводиться комплексне оцінювання потреб сім'ї/особи, до якої слід залучити членів міждисциплінарної (мультидисциплінарної) команди: представників кіберпопу/національної поліції, медичних, педагогічних працівників, психолога, фізичного терапевта, ерготерапевта.

⁽¹⁷⁾Витяги із Постанови КМ України "Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях" (Пункт 24)

10. Інформування дітей та їхніх сімей про перелік соціальних послуг, які надаються, зміст та обсяги таких послуг, умови та порядок їх отримання у доступній формі для сприйняття дітьми різного віку та особами з будь-яким видом порушення здоров'я.

11. Надання дітям та їхнім сім'ям соціальних послуг з урахуванням їхніх потреб з метою подолання складних життєвих обставин та мінімізації негативних наслідків таких обставин.

12. Організація та надання психологічних, юридичних, соціально-педагогічних, інформаційних та інших послуг жертвам насильства та членам сімей.

Збір даних про випадки сексуального насильства над дітьми в інтернеті та ведення звітності.

13. Соціальні послуги можуть надаватися і в екстреному випадку, коли є загроза життю та здоров'ю дитини. Послуги в екстреному випадку надаються невідкладно (протягом доби) у зв'язку з обставинами, що загрожують життю та/або здоров'ю отримувача соціальних послуг. Це стосується також обставин, які можуть виникати після того, коли дитина постраждала від ситуації сексуального насильства в інтернеті. Якщо дитина потерпає від онлайн-грумінгу [налагодження особою/групою осіб зв'язку з дитиною у мережі з метою сексуального насильства в офлайн], то вона буде відчувати страх, може перебувати під шантажем, тиском і знаходиться у зоні ризику скоєння суїциду.

СПЕЦИФІЧНІ НЕОБХІДНІ ДІЇ ЩОДО ВИПАДКІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДИТИНОЮ В ІНТЕРНЕТІ

Онлайн-насильство та його наслідки

Важливо зрозуміти, що сексуальне насильство над дітьми в онлайні суттєво відрізняється своїми наслідками від сексуального насильства над дітьми в офлайні. Перш за все, онлайн-насильство є всеохопним, тобто від нього буквально неможливо сховатися – злочинець/злочинці переслідують дитину всюди, де є інтернет: вдома, у закладі освіти, на прогулянці тощо. Через такий спосіб переслідування, особливо одразу у всіх соціальних мережах та месенджерах, у дитини складається враження, що злочинець знаходиться десь поряд та спостерігає за нею всюди. Це створює потужний тиск на дитину та посилює вплив погроз і шантажу злочинця щодо самої дитини чи близьких для неї людей (сім'ї, батьків, родичів тощо). На відміну від сексуального насильства в офлайні, від якого дитина може відволіктися у школі чи вдома, насильство і тиск у цифровому середовищі відбувається 24/7 і ніде не залишає дитину.

Також сексуальне насильство у цифровому просторі є анонімним, тобто дитина не знає, хто ховається за профілем чи аватаром у соціальній мережі й де саме фізично знаходиться ця людина. Дитині невідомо, хто з нею комунікує: її одноліток, хтось зі знайомих чи взагалі людина, яку дитина ніколи не бачила особисто, не знає її віку, соціального статусу, рівня освіти. За допомогою “анонімності” зловмисники можуть створювати індивідуальний образ під кожну конкретну ситуацію, завойовувати довіру та маніпулювати дитиною або групою дітей залежно від злочинних намірів.

Звичайно, існують [сервіси](#), що займаються видаленням матеріалів сексуального насильства, та навіть попри це, усе, що потрапило в інтернет, залишається там назавжди. Наприклад, Олівію гвалтувати 6 років, а сцени насильства викладали в інтернет (у тому числі на порносайтах). Матеріали з нею зустрілися в інтернеті ще через 5 років після закінчення насильства. [Детальніше тут](#). Ніхто не може гарантувати, що видалений контент не зберігається у когось на особистому акаунті, телефоні, пам'яті комп'ютера чи ноутбучі, хмарному середовищі або у злочинців на їх особистих девайсах, чи не знаходяться у даркнеті за закритим посиланням.

Злочинці можуть використовувати контент неодноразово. Наприклад, злочинця, який шантажував та погрожував дитині, знайшли й покарали, але інший злочинець знайшов/купив/натрапив на контент у мережі й почав повторно шантажувати дитину та вимагати створення нових матеріалів.

У злочинців існують закриті спільноти, де вони діляться та обмінюються матеріалами зі своїми способами насильства над дітьми, у тому числі й за гроші, тобто купуючи (продаючи) такі матеріали та виготовляючи їх на замовлення. Надалі цей контент можуть використовувати з метою розбещення чи шантажування інших дітей.

ВАЖЛИВО! *Навіть коли психологічна реабілітація дитини щодо випадку сексуального онлайн-насильства проведена, ніхто не може бути впевнений, що контент, який зображує сексуальне насильство над дитиною, не з'явиться через деякий час ніде знову, і це не призведе до повторної ретравматизації дитини (чи вже дорослої особистості, якщо матеріали з'являться через багато років після того, як це відбулося).*

Дослідження [“All of Me Is Completely Different”: Experiences and Consequences Among Victims of Technology-Assisted Child Sexual Abuse”](#) тривога чи психологічні страждання з'являються у дитини не лише під час розповсюдження матеріалів. Коли контент знову поширюється, дитина повторно переживає ті самі почуття та емоції, відчуває безвихідь, безпорадність, беззахисність. Дитина, а згодом і доросла людина, яка постраждала від таких злочинів, живе у постійному страху. Думки, що хтось зі знайомих може побачити такий контент та впізнати дитину, або хтось зі злочинців прямо зараз переглядає матеріали зґвалтування та отримує задоволення від її страждань, постійно будуть нагадувати про те, що відбулося. Ці думки і страх викликають занепокоєння, про це свідчать розповіді постраждалих від сексуального насильства. Страх може зберігатися у постраждалої дитини на невизначений період часу, а вплив такого контенту переслідувати та наповнювати безвихіддю і тривожністю все життя. Наприклад, утримувати від бажання створити родину, бо є страх, що партнер дізнається про цю ситуацію; страх та тривожність під час влаштування на роботу, навчання чи знайомства з іншими людьми.

Разом із тим [дослідження “Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts”](#), що стосувалося випадків сексуального насильства в інтернеті та їх наслідків, демонструють серйозний вплив цих наслідків на психологічне здоров'я дітей, що опинилися в даній ситуації. У 90% випадків діти відчували психологічні страждання, ні з ким не спілкувалися, з'явилися проблеми зі сном, у деяких дітей з'явилося бажання самоушкодження та відбулися розлади булімічної поведінки. Діти відчувають провини, розгубленість, страх за себе та свою сім'ю, як крайній прояв можуть намагатися неодноразово вчинити суїцид. Злочини в онлайн-середовищі також руйнують довіру дитини до людей, її спроможність створювати романтичні стосунки, родину та накладають відбиток на все її доросле життя. Злочинці можуть навмисно маніпулювати дитиною, видаючи себе за перше кохання, що надалі буде трансформуватися у постраждалого в недовіру до можливих партнерів у дорослому житті.

У [дослідженні: “Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts”](#) діти, які постраждали від сексуального насильства, відчували самотність, проблеми та ізоляцію у школі, недовіру до людей, у тому числі й до членів своєї сім'ї. Також злочинці різними способами спокушають або заманюють до участі в сексуальних онлайн-діях, і більшість дітей бачили своє жорстоке поводження в ретроспективі інакше, ніж у момент цих дій. Тобто під час насильства діти вважали цю ситуацію загалом

нормальною (це результат маніпуляцій злочинця), але вже після реабілітації, вони вважали це недопустимим.

Окрім вищезазначених наслідків, які викликає сексуальне насильство та кібербулінг, це негативно впливатиме на самооцінку дитини, на неприйняття свого тіла та стигматизацію особистості у соціумі. [Одне із досліджень, а саме: “Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study”](#) продемонструвало, що сексуальне насильство в інтернеті тісно пов'язане з виникненням депресії у дитини.

[Згідно із дослідженням «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні»](#) 45% дітей ніколи не розкажуть про випадки сексуального насильства та експлуатації, які трапилися з ними в інтернеті. Дані української кіберполіції вказують на те, що тиск НІКОЛИ не завершується і злочинець не зупиняється у шантажі та вимаганні. Це дає дитині відчуття повної відсутності контролю над своїм життям. [Дослідження “Online sexual behaviours among Swedish youth: associations to background factors, behaviours and abuse”](#) показало, що тема сексуального насильства в інтернеті є делікатною і більшість дітей не можуть охарактеризувати ситуацію та розповісти про неї без почуття сорому/страху, бо ця тема в суспільстві викликає стигматизацію.

Стигматизація веде до того, що суспільство починає звинувачувати жертву у тому, що вона сама винна у ситуації насильства. Дитина не винна у тому, що вона постраждала від сексуального насильства, відповідальність лежить виключно на злочинцеві, який маніпулює дитиною та перекладає на неї відповідальність за ці злочини, наприклад, прищеплюючи думки про те, що дитина погана, сама себе не контролює і їй це подобається, що вона розбещена і сама цього хоче. Це призводить до самозвинувачення дитини у випадку сексуального насильства та подальшої самовіктимізації постраждалої особи.

Окремим наслідком є кібербулінг. Через анонімність користувачів та доступність контенту дитину можуть почати цькувати у цифровому середовищі абсолютно невідомі їй люди, і це цькування може бути у різних формах: агресивні коментарі, приватні погрози та засудження в особистому листуванні, створення іншого контенту: мемів, відео- та фотоматеріалів або ризик розміщення матеріалів на порносайтах. Злочинець може зламати або отримати доступ до сторінки дитини (шляхом маніпуляцій та погроз) і почати писати друзям/знайомим/підписникам дитини, що також є додатковим фактором, який створює сором, страх та стигматизацію дитини.

Зазвичай злочинці намагаються шантажувати (погрожувати, вимагати) одразу багатьох постраждалих дітей, тому оперативність та швидкість реагування дасть змогу виявити одразу низку випадків насильства над дітьми в інтернеті. Шантаж може переростати на ситуації переслідування в офлайн-житті, погрози та навіть зґвалтування в офлайн з можливим фільмуванням цього та подальшим поширенням у мережі. Тим, хто працює з дітьми, важливо розуміти, що ситуації сексуального насильства в інтернеті можуть потребувати особливого алгоритму дій крім того, що зазначений у нормативно-правових актах, через специфіку сексуального насильства в інтернеті.

Складність онлайн-злочинів спростовує ідею про те, що зловживання в інтернеті завжди є нефізичним. Науковці у дослідженні “Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts” дійшли висновку, що випадки сексуального насильства в онлайні з фізичним проникненням є однією з найважчих форм і завжди призводять до вищого рівня психологічних страждань, ніж насильство без проникнення. Тут досліджені випадки, коли діти під примусом злочинця здійснювали проникнення (руками, канцелярськими засобами, гребінцями, пляшками тощо) і страждали як фізично, так і психологічно.

Питання насильства в цифровому середовищі також породжують питання інтерпретації термінології щодо випадків онлайн-насильства. Наприклад, не всі учасники дослідження “Online sexual behaviours among Swedish youth: associations to background factors, behaviours and abuse” змогли визначити, що означає “частково роздягнені зображення”. Це означає, що зміст зображення та фільмів можуть різко відрізнятись та складатися з матеріалу без жодного наміру бути сексуальними у будь-який спосіб. Однак важливо розуміти, що оголена світлина чи відео, зроблені без сексуальних намірів, можуть бути поширені та використані в сексуальних цілях, незалежно від того, який був початковий намір. За допомогою сучасних засобів на основі штучного інтелекту злочинці на основі фото-аудіо-фотоматеріалів можуть створити матеріали прямих ефірів, де дитина може бути не оголеною, просто змінюючи обличчя на потрібне, а потім шантажувати дитину цими матеріалами, де навіть її немає.

Сексуальне насильство над дітьми в інтернеті є серйозною та складною проблемою, бо злочини у цифровому середовищі охоплюють одразу всі наявні форми насильства: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне. Саме тому онлайн-насильству потрібно приділяти не меншу увагу, аніж насильству в офлайн, та у жодному випадку не ігнорувати його прояви.

Загальний алгоритм реагування

- 1 Надати базову психологічну допомогу дитині (підтримати, заспокоїти).
- 2 Зібрати докази: знімки екрана, фото/відео екрана, листування, записи етерів. Не просити показати це вам. Нехай дитина це зробить самостійно.
- 3 У соціальних мережах поскаржитися на контент, що це “дитяча порнографія” або “матеріали, що зображують сексуальне насильство над дітьми”.
- 4 Заблокувати профіль злочинця.
- 5 Закрити профіль/сторінку/обмеження коментування сторонніми користувачами у соціальній мережі.
- 6 Не просити видаляти дитину матеріали зі свого телефону, бо в інформації щодо цих матеріалів є дані, що стануть у нагоді кіберполіції.
- 7 Видалити матеріали з особистого листування - обрати “видалити для всіх”.
- 8 Якщо матеріали знаходяться у вільному доступі в інтернеті, то варто звернутись на портал для видалення такого контенту, щоб він не поширювався далі <https://stop-sexting.in.ua/send/>.

Чого краще уникати:

- 1 Порушення фізичного простору дитини, залишайтеся на безпечній для неї відстані;
- 2 Квапити дитину, дайте їй час на те, щоб обдумати свої відповіді;
- 3 Оцінювання дитини та її висловлювання;
- 4 Реакції здивування на висловлювання дитини, які вас шокують, у тому числі виразом вашого обличчя чи тоном голосу;
- 5 Коментування описаних дитиною ситуацій згідно з уявленнями дорослих;
- 6 Змушування дитини до відповіді, наполягаючи, що вона повинна щось знати чи пам'ятати;
- 7 Давати дитині обіцянки, яких ви не можете виконати;
- 8 Запитувати у скривдженої дитини, чи повинен бути злочинець покараним і яким чином;
- 9 Оцінювання близьких дитині осіб, крім ситуацій, коли вони можуть становити небезпеку для дитини і їх оцінка потрібна для виконання професійних обов'язків спеціаліста;
- 10 Впадання в паніку, якщо дитина виражає свої негативні емоції, у такому випадку не варто казати «не плач», «не нервуй». Емоції не стосуються вас як експерта, вони стосуються ситуації в цілому.

Спілкування із сім'єю, у якій дитина постраждала від сексуального насильства у цифровому середовищі

Додатково, що стосується комунікації із сім'єю

Пам'ятайте, батьки можуть звинувачувати себе у тому, що трапилося та не розуміти, як їм діяти в ситуації, що склалася. Важливо пояснити членам сім'ї, що у цих обставинах винний тільки злочинець, і зараз роль батьків - це максимально захистити дитину від злочинця та надати їй підтримку, прийняття, турботу і любов.

- 1 Домовтеся про місце зустрічі з сім'єю дитини (відповідно до умов є ймовірність, що буде декілька розмов із кожним членом сім'ї).
- 2 Запевніть, що їх вини у тому, що трапилося, немає (як і вини дитини). Можете надати статистичні дані, пояснити, що ці дії були вчинені професійними злочинцями.
- 3 Розкажіть про ситуацію, що склалася.
- 4 Поясніть, що НЕ варто звинувачувати дитину у тому, що трапилося.
- 5 Дайте батькам розповісти, що вони про це думають та що відчувають у цій ситуації.
- 6 Поясніть про переживання та страхи дитини доступною мовою (про шантаж, погрози, стигматизацію, переживання, стрес).
- 7 Обговоріть подальші кроки (збирання доказів, звернення до поліції, спеціаліста, підтримка від закладів, що надають соціальні послуги).
- 8 Також проговоріть важливі моменти підтримки дитини вдома: створення затишного простору, де дитина могла б розповісти про свої переживання. Батьки повинні бути готовими вислухати дитину та впоратись із власними почуттями й емоціями дитини. Якщо це складно вдається, то батькам варто також звернутись за психологічною допомогою.
- 8 Якщо є брати чи сестри у дитини, то варто прояснити як вони себе почувають і за потреби пояснити що буде відбуватися і де можна отримати допомогу.
- 9 Надайте дитині інформацію, куди вона може звернутися за допомогою – Психологічна підтримка підліткам до 18 років та їх батькам, які постраждали від онлайн-ризиків від команди #stop_sexтинг; Психологічна допомога "рівний-рівному" від консультантів Teenenergizer; ГО "Дівчата" надають безкоштовні психологічні консультації для постраждалих від насильства. Або зверніться до психолога, якщо дитині важко довіритись дорослим поруч.

ВИСНОВКИ

Працівники Служб у справах дітей та Центрів соціальних служб, фахівці із соціальної роботи мають усвідомлювати важливість зв'язку онлайн-світу та його впливу на життя і здоров'я дітей. Важливо під час оцінювання потреб не нехтувати питаннями онлайн-світу, тому що онлайн-ризик, про які ми говорили у цьому посібнику, прямо впливають на життя та добробут дітей та їх сімей. Надавачам соціальних послуг важливо усвідомлювати зміни щодо використання інформаційних технологій у передовій практиці, які відбуваються швидкими темпами. Щоб уникнути та/або подолати відставання у питанні цифрових навичок та компетенцій у цифровому середовищі, суб'єктам реагування важливо мати постійний обмін інформацією про переваги та ризики, які можуть спіткати дітей у мережі "Інтернет". Також важливо постійно оновлювати свої знання щодо онлайн-світу.

Звертайте увагу на алгоритми дій у випадках сексуального насильства над дітьми у цифровому середовищі, оскільки одним із обов'язків закладів, які надають соціальні послуги, є захист дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, а сьогодні, на жаль, складні життєві обставини можуть бути спричинені й злочинами проти дітей у цифровому середовищі. Злочинці вигадують все нові та нові способи маніпуляції дітьми, які не завжди готові (і не завжди знають) про способи захисту себе від зловмисників. Існують цілі спільноти злочинців, які обмінюються матеріалами між собою, де зображене сексуальне насильство над дітьми в інтернеті, діляться досвідом, як сховати свій цифровий слід, та інформацією про злочини, що скоюють. Коли дитина постраждала від насильства у мережі, вона буде відчувати страх, замкнутість, стигматизацію від навколишніх, їй можуть погрожувати та шантажувати, тому важливо знати, як спілкуватися з дитиною та її сім'єю. Не звинувачуйте дитину ні в чому та пам'ятайте, що дитина не винна у тому, що вона постраждала від насильства.

Лише співпраця закладів надання соціальних послуг, закладів освіти, батьків, правоохоронних органів, державних, громадських організацій та всього громадянського суспільства може створити ефективну модель захисту дітей в інтернеті від будь-яких злочинів, у тому числі й пов'язаних із сексуальним насильством над дітьми в інтернеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. [Звіт «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні».pdf](#)
2. [Internet Watch Foundation \(IWF\) Annual Report 2022](#)
3. [BREAKING THE SILENCE AROUND SEXTORTION](#)
4. [Sexting Facts & Statistics - How Common is it? Adult and Teenage Sexting Numbers | Bedbible.com](#)
5. [Full article: Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts](#)
6. [“All of Me Is Completely Different”: Experiences and Consequences Among Victims of Technology-Assisted Child Sexual Abuse](#)
7. [Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study](#)
8. [ЗАКОН УКРАЇНИ Про соціальні послуги \(Відомості Верховної Ради \(ВВР\), 2019, № 18, ст.73\)](#)
9. [КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 1 червня 2020 р. № 585 Київ Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах](#)
10. [КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 1 червня 2020 р. № 479 Київ Деякі питання діяльності центрів соціальних служб](#)
11. [ЗАКОН УКРАЇНИ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей {Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007} \(Відомості Верховної Ради України \(ВВР\), 1995, № 6, ст. 35\)](#)
12. [МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ 16.09.2021 № 518 Про затвердження примірних положень про службу у справах дітей](#)
13. [МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ 23.06.2020 № 429 Про затвердження Класифікатора соціальних послуг](#)
14. [КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 1 червня 2020 р. № 587 Київ Про організацію надання соціальних послуг](#)
15. [МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ 31.03.2016 № 318 Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей \(осіб\), які перебувають у складних життєвих обставинах](#)
16. [МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НАКАЗ 13.07.2018 № 1005 Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах](#)
17. [Наказ Міністерства соціальної політики України 30.12.2020 № 868](#)
18. [КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ](#)

ЖУРНАЛ

обліку звернень та повідомлень про жорстоке поводження з дітьми
або загрозу його вчинення

№ з/п	Дата отримання заяви або повідомлення	Прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання особи, яка вчинила жорстоке поводження з дитиною або від якої існує загроза його вчинення	Прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання особи, яка вчинила жорстоке поводження з дитиною або від якої існує загроза його вчинення	Стислий зміст заяви або повідомлення	Вжиті заходи щодо захисту прав та інтересів дитини	Дата, час, суб'єкт, якому направлено повідомлення	Примітки
	2	3	4	5	6	7	8

ДОДАТОК 2: [ОЦІНКА БЕЗПЕКИ](#)ДОДАТОК 3: [ОЦІНКА ПОТРЕБ](#)ДОДАТОК 4: [ПЛАН СУПРОВОДУ](#)ДОДАТОК 5: [ЗВІТ СУПРОВОДУ](#)